

MARJ

KÜLTÜR · FİKİR · TEKNOLOJİ · TOPLUM

SAYI 1 · NİSAN 2026

Emek, güven, hafıza ve yalnızlık

dijital çağda kamusal hayatın kırılğan anatomisi

BU SAYIDA

- 01 AI Çağında Kültürel Üretim
- 02 Güvenin Çöküşü ve Yeni Kabile Çağı
- 03 Osmanlı Şehrinde Borç
- 04 Agentic AI: Araçtan Aktöre
- 05 Yalnız Yaşamak, Şehirde Sıkışmak

KÜNYE

MARJ

Yayın adı	MARJ
Yayın türü	Online süreli dijital dergi
Yayın dili	Türkçe
Yayın alanları	Kültür, fikir, teknoloji, toplum
Yayın periyodu	Aylık
İlk yayın tarihi	22.04.2026
İlk sayı	Sayı 1 — Nisan 2026
Yayın sahibi / kurucu	Mehmet YILMAZ
Genel yayın yönetmeni	Mehmet YILMAZ
Editör	Mehmet YILMAZ
Yazı işleri / editoryal koordinasyon	Mehmet YILMAZ
Görsel kimlik ve tasarım	Mehmet YILMAZ
Dijital yayın ve teknik altyapı	Mehmet YILMAZ
Alan adı	marjdergi.com
Kurumsal iletişim	iletisim@marjdergi.com

Bu dijital nüsha, MARJ'ın çevrim içi sayı düzeni için hazırlanmıştır. Yazıların web sürümlerine marjdergi.com üzerinden ulaşılabilir. MARJ'da yayımlanan yazılar, görseller ve diğer tüm içerikler, aksi açıkça belirtilmedikçe ilgili hak sahiplerine ve/veya MARJ'a aittir.

EDİTÖRDEN

İlk Sayı İçin Okuma Notu

Emek, güven, hafıza ve yalnızlık: dijital çağda kamusal hayatın kırılğan anatomisi.

MARJ'ın ilk sayısı, kültür, fikir, teknoloji ve toplum ekseninde kurulan yayın çizgisinin başlangıç dosyasıdır. Bu sayı, yalnızca belirli tarihlerde yayımlanmış yazıları bir araya getiren teknik bir liste değildir; derginin hangi meselelere nasıl baktığını, hangi başlıkları birbirine bağladığını ve nasıl bir editoryal hafıza kurmak istediğini gösteren ilk yayın bütünlüğüdür.

Bu ilk dosyada yapay zekâ çağında kültürel üretimin değer kaybı, toplumsal güvenin çözülmesi, Osmanlı şehir hayatında borç ve itibar ilişkileri, agentic AI tartışması ve modern şehirde yalnız yaşama deneyimi birlikte ele alınır. İlk bakışta ayrı görünen bu başlıklar, aynı temel sorular etrafında birleşir: Dijital çağda emek, güven, hafıza, kurumlar ve kamusal hayat nasıl dönüşmektedir?

MARJ için dergi olmak, yalnızca içerik yayımlamak değil; yazıları sayı, kategori ve editoryal yönelim bakımından okunabilir bir arşiv içinde toplamaktır. Bu nedenle Sayı 1, MARJ'ın bağımsız dijital dergi kimliğini görünür kılan kurucu bir eşik olarak okunmalıdır.

MARJ NOTU

MARJ için dergi olmak, yazıları yalnızca yayımlamak değil; onları bir sayı hafızası içinde birbirine bağlayarak kalıcı bir okuma hattı kurmaktır.

İÇİNDEKİLER

Bu nüsha, MARJ Sayı 1 — Nisan 2026 içinde yayımlanan beş metni editoryal bir sayı formunda bir araya getirir.

TEKNOLOJİ / KÜLTÜR

01 AI Çağında Kültürel Üretim

3 Değer Kaybı Mekanizması

FİKİR / TOPLUM

02 Güvenin Çöküşü ve Yeni Kabile Çağı

Aynı gerçeğe artık inanmıyoruz: ortak hakikat zemininin kültürel çözülüşü.

TARİH / TOPLUM

03 Osmanlı Şehrinde Borç

İtibar, güven ve gündelik ekonominin kültürel mantığı.

TEKNOLOJİ

04 Agentic AI Dönemi Başladı mı?

7 işaretle araçtan aktöre dönüşen yapay zekâ.

TOPLUM

05 Yalnız Yaşamak: Şehirde Sıkışmak

Hane, yaşlanma, bakım, güven ve konut baskısı ekseninde yeni yalnızlık rejimi.

MARJ Okuma Hattı

Sayıdaki yazıları birbirine bağlayan editoryal çerçeve.

Yayın Notu

Sayı notu ve yayın bilgileri.

TEKNOLOJİ / KÜLTÜR

AI Çağında Kültürel Üretim

3 Değer Kaybı Mekanizması

Mehmet Yılmaz · Nisan 2026

AI çağında kültürel üretim artık yalnızca estetik bir tartışma değil; telif, görünürlük, gelir dağılımı ve platform gücü meselesidir. Yapay zekâ etrafındaki kültür tartışması sık sık “sanat mı, taklit mi?” sorusuna sıkışıyor. Oysa asıl kırıma daha serttir: Kültürel üretimin ekonomik değeri kimden çekilip kime aktarılıyor?

Yaratıcı emek ile algoritmik altyapı arasındaki yeni değer çatışması artık yalnızca teknolojik değil, kültürel bir meseledir. AI çağında kültürel üretim meselesi, “makine sanat yapabilir mi” gibi dar bir sorudan çok daha fazlasını içeriyor. Bugün sorun yalnızca bir görselin, metnin ya da bestenin nasıl üretildiği değil; bu üretimin hangi veri rejimiyle beslendiği, hangi platformlarda dolaşıma sokulduğu, hangi algoritmalar tarafından öne çıkarıldığı ve gelirin kimde toplandığıdır. Bu yüzden konuya yalnızca estetik bir kriz gibi değil, aynı zamanda kültür politikası, emek rejimi ve kamusal alan sorunu olarak bakmak gerekir.

Kültürel ve yaratıcı sektörler zaten uzun süredir dijitalleşme baskısı altındaydı. Streaming platformları, tavsiye motorları, reklam temelli gelir modelleri ve kısa içerik ekonomisi yaratıcı emeğin payını daraltmıştı. Üretken yapay zekâ bu süreci başlatmadı; fakat onu daha hızlı, daha ölçekli ve daha sert hale getirdi. Değer artık eseri üreten kişide değil, veriyi işleyen, sıralamayı yöneten ve dolaşımı kontrol eden altyapılarda birikiyor. Bu nedenle mesele doğrudan dijital çağda yaratıcı emek tartışmasına bağlanıyor.

AI Çağında Kültürel Üretim Neden Değer Kaybediyor?

Çünkü kültürel üretimin değeri yalnızca estetik nitelikten doğmaz; aynı zamanda kıtlıktan, dikkat ekonomisinden, görünürlükten, editoryal eşiklerden ve telif yapılarından doğar. Yapay zekâ bu dengeyi birkaç yönden aynı anda bozuyor. Bir yandan geçmiş eserleri eğitim verisine dönüştürerek yaratıcı emeği görünmez biçimde sistemin içine çekiyor. Diğer yandan üretim maliyetini düşürerek içerik miktarını olağanüstü artırıyor. Son olarak da platformların zaten güçlü olan sıralama ve ödeme mekanizmalarını daha merkezi hale getiriyor. Sonuç, sanatçının ücretinin düşmesi; buna karşılık algoritmanın kârının büyümesi.

Bu yüzden AI çağında kültürel üretim, “sanatın geleceği” gibi genel bir başlıkla geçiştirilemez. Sorun, değerlerin nerede üretildiği ile nerede toplandığı arasındaki farktır. Bir metin, şarkı, fotoğraf ya da çizim tek tek üreticilerin emek, zaman ve teknik birikimiyle ortaya çıkar; ancak yapay zekâ sistemleri bu dağınık kültürel birikimi toparlayıp yüksek ölçekli ekonomik çıktıya dönüştürebilir. Buradaki temel gerilim, teknik yenilik ile kültürel adaletin aynı şey olmamasıdır.

Sorun Sahicilik Değil, Emeğin Değer Zincirindeki Yeri

Kültürel üretim tarih boyunca teknik dönüşümler yaşadı; matbaa, fotoğraf, radyo, televizyon ve streaming her defasında üretim biçimini değiştirdi. Fakat bugünkü fark, geçmiş yaratıcı emeğin yalnızca dağıtım kanallarında değil, doğrudan model eğitiminin hammaddesi haline gelmesidir. Bir roman, arşiv fotoğrafı, illüstrasyon kataloğu ya da şarkı kaydı artık yalnızca tüketilen bir eser değil; yeni sistemlerin üretim kapasitesini büyüten veri

girdisidir.

Bu yüzden AI çağında kültürel üretim tartışması, “AI insan kadar yaratıcı mı” sorusundan çok daha maddi bir zemine oturur. Asıl soru şudur: Geçmişte dağılık biçimde üretilmiş kültürel değerden kim pay alıyor? Eser eğitim verisine dönüştüğünde üreticinin adı zayıflıyor, pazarlık gücü düşüyor ve ücret ilişkisi belirsizleşiyor. Bu başlık, doğrudan yapay zekâ ve telif hakkı tartışmasının merkezine yerleşiyor.

AI Kültürel Üretimi Değersizleştiren Üç Mekanizma

MARJ NOTU

Sorulması gereken esas soru artık “Makine sanat yapabilir mi?” değil: Kültürü kim üretecek, kim sıralayacak ve kim ödeyecek?

1. Görünmeyen emek transferi

İlk mekanizma, eserlerin veri olarak kullanılmasıyla ortaya çıkan görünmeyen emek transferidir. Kültürel üretimin yıllar içinde biriktirdiği estetik, teknik ve sembolik değer; veri setleri içinde parçalanarak yeni sistemlerin girdisine dönüşür. Ancak bu süreçte üreticinin rızası çoğu zaman belirsiz, görünürlüğü sınırlı, kazancı ise düşük kalır. Sistem önce yaratıcı emeği hammaddeye çevirir, sonra bu hammaddenin ürettiği ölçek ekonomisini başka bir yerde toplar.

2. Sentetik bolluk ve görünürlük enflasyonu

İkinci mekanizma, üretimin ucuzlaşmasının görünürlüğü pahalılaştırmasıdır. Kültürel piyasalar yalnızca kaliteyle işlemez; dikkatle, sınırlı vitrin alanıyla ve keşif imkânıyla da işler. İçerik sayısı patladığında insan dikkatinin hacmi aynı hızla büyümez. Böylece tek tek eserlerin görünürlük değeri düşer. AI çağında kültürel üretim tam da bu yüzden yalnızca yaratım aşamasında değil, dolaşım aşamasında da baskı altındadır.

Daha fazla içerik, otomatik olarak daha çoğul bir kültürel alan yaratmaz. Çoğu zaman yalnızca daha fazla gürültü yaratır. Bunun sonucu özellikle müzik, görsel kültür ve kısa metin alanlarında görünürlük enflasyonudur. Bu enflasyon, “iyi iş zaten fark edilir” türünden rahatlatıcı ama zayıf bir inancı da çökertir. Dijital ortamda görünürlük artık kalite kadar etiketleme, dağıtım, zamanlama ve tavsiye sistemlerine bağlıdır. Bu nedenle mesele giderek daha fazla algoritmaların neyi görünür kıldığı sorusuna bağlanır.

3. Platformlar ve ödeme seyrelmesi

Üçüncü mekanizma, platform ekonomisinin zaten sorunlu olan ödeme modelini daha da seyrelten yapısıdır. İçerik platformları uzun süredir yaratıcı emeği düşük birim gelirlerle çalıştırıyordu; üretken yapay zekâ bu düzeni hızlandırıyor. Çünkü platform açısından yüksek hacimli, düşük maliyetli ve sürekli güncellenen içerik akışı ticari olarak daha cazip. İnsan üretimi ise daha yavaş, daha maliyetli ve daha belirsiz.

Böylece ödeme havuzu büyümeden daha fazla içerik arasında paylaştırılıyor. Bu durum özellikle bağımsız üreticiler için sürdürülebilirliği zayıflatıyor. Müzikte bunun öncülleri zaten streaming ekonomisinin sanatçıyı nasıl zayıflattığı tartışmasında görünür hale gelmişti; AI bu baskıyı yeni bir eşige taşıyor. Kısacası AI çağında kültürel üretim, yalnızca yaratımın değil, gelir akışının da yeniden düzenlenmesi anlamına geliyor.

Mesele Neden Yalnızca Telif Değil, Kültür Politikasıdır?

Bu tartışmayı yalnızca telif ihlali düzeyinde okumak eksik olur. Çünkü kültür, piyasada satılan tekil eserlerden ibaret değildir; aynı zamanda hafızadır, kamusal temsil rejimidir, sınıfsal erişim düzenidir ve bir toplumun kendini anlatma kapasitesidir. Yaratıcı emeğin sistematik biçimde değersizleşmesi, yalnızca bazı sanatçıların gelir kaybı anlamına gelmez; daha dar bir kültürel alan, daha düşük çeşitlilik ve daha yüksek platform

uyumluluğu anlamına gelir.

Yazar daha az kazanırsa yalnızca daha az yazmaz; daha kısa vadeli, daha siparişe uygun ve daha güvenli yazar. Müzisyen gelir baskısı altında kaldığında yalnızca daha az üretmez; platformun ölçebildiği kalıplara daha fazla yaklaşır. Görsel sanatçı pazardan çekildiğinde ise yalnızca bireysel bir kariyer daralmaz; temsil alanı ve estetik risk alma kapasitesi de daralır. Bu nedenle AI çağında kültürel üretim, estetikten öte bir toplumsal çerçeve de taşır.

“Lisanslama İmkânsız” Tezi Neden Zayıf?

Teknoloji şirketlerinin en sık kullandığı savlardan biri, ölçekte izin almanın ve ücret ödemenin pratikte mümkün olmadığı iddiasıdır. Bu tez ilk bakışta teknik bir gerçeklik gibi sunulur; ancak çoğu durumda mesele teknik imkânsızlık değil, pazarlık yükümlülüğünden kaçınma isteğidir. Kültür endüstrileri tarihsel olarak zaten lisanslama, hak takibi ve kolektif yönetim mekanizmaları geliştirmiş alanlardır.

Daha da önemlisi, “istemiyorsan kendini koru” yaklaşımı yükü doğrudan hak sahibine bindirir. Oysa dağınık ve kırılğan yaratıcı emek piyasasında bireysel üreticinin tek tek model sağlayıcılarla pazarlık yapması gerçekçi değildir. Adil bir rejim; açıklama, kayıt, şeffaflık, müzakere ve toplu lisans kapasitesi üretmek zorundadır. Aksi halde kültürel üretici ancak eseri sisteme çekildikten sonra fark edilen zayıf bir aktöre dönüşür.

Kültürel Üretimin Değerini Korumak İçin Ne Değişmeli?

İlk olarak, eğitim verisi şeffaflığı standart hale gelmelidir. Bir eserin hangi model, hangi amaç ve hangi kapsamda kullanıldığının bilinmediği yerde ne telif pazarı kurulur ne de meşru yenilik anlatısı inandırıcı olur. İkinci olarak, tekil sanatçının pazarlık yapamayacağı alanlarda kolektif lisanslama ve hak yönetimi mekanizmaları güçlenmelidir. Üçüncü olarak, platformlar sentetik içerik akışını yalnızca etiketlemekle kalmamalı; öneri, ödeme ve keşif sistemlerinde bunun yaratacağı seyrelemeyi dengeleyen kurallar geliştirmelidir.

Dördüncü ve daha geniş mesele ise kamu politikasıdır. Kültürel üretimi yalnızca piyasanın doğal seçilimine bırakan yaklaşım, dijital çağda daha yıkıcı sonuçlar verir. Çünkü bir toplumun kültürü veri deposu değildir; yaşayan bir kamusal altyapıdır. Eğer bu altyapı yalnızca platformların metriklerine göre şekillenirse, en hızlı üretilen ve en kolay tüketilen içerik lehine sistematik bir kayma kaçınılmaz olur.

Sonuç nettir: Yapay zekâ kültürel üretimi kendiliğinden değersizleştirmiyor. Değer kaybı, teknoloji şirketleri veriyi serbest hammadde, platformlar görünürlüğü özel mülk, hukuk ise yaratıcı emeği sonradan hatırlanacak bir ayrıntı gibi gördüğünde ortaya çıkıyor. Sorulması gereken esas soru artık “Makine sanat yapabilir mi?” değil. Şu: Kültürü kim üretecek, kim sıralayacak ve kim ödeyecek? Bu üç soruya verilen cevap değişmedikçe, sanatçının ücreti düşmeye; algoritmanın kârı ise büyümeye devam edecek.

Web sürümü

<https://marjdergi.com/2026/04/23/ai-caginda-kulturel-uretim/>

Kaynakça

- UNESCO. Creators face projected global revenue losses of 24% by 2028.
- UNESCO. ReShaping Policies for Creativity: Addressing Culture as a Global Public Good.
- U.S. Copyright Office. Copyright and Artificial Intelligence, Part 3: Generative AI Training.
- CISAC / PMP Strategy. The Impact of Generative AI on the Music and Audiovisual Industries.
- Deezer Newsroom. AI-generated tracks represent 44% of new uploaded music.

FİKİR / TOPLUM

Güvenin Çöküşü ve Yeni Kabile Çağı

Aynı gerçeğe artık inanmıyoruz: ortak hakikat zemininin kültürel çözülüşü.

Mehmet Yılmaz · Nisan 2026

Güvenin çöküşü, artık yalnızca insanların devlete, medyaya, uzmanlara ya da kurumlara daha az inanmasıyla açıklanabilecek dar bir mesele değil. Daha ağır olan kırılma şurada yaşanıyor: Aynı olayı görüyor, aynı görüntüye bakıyor, aynı veriyi okuyor; fakat aynı gerçeklikte buluşamıyoruz. Fikir ayrılığı hâlâ normaldir. Hatta canlı bir kamusal hayat için gereklidir. Fakat ortak gerçeklik zemini çözüldüğünde tartışma, ikna edici delillerin karşılaşması olmaktan çıkar; kimliklerin, aidiyetlerin ve kabile reflekslerinin savaşı hâline gelir.

Bugünün kültürel krizi tam da bu noktada beliriyor. Kültür yalnızca sergiler, kitaplar, filmler ya da sanat kurumları üzerinden okunamaz; bir toplumun neyi güvenilir, neyi sahte, neyi meşru, neyi manipülasyon saydığı da kültürün parçasıdır. Bir toplum aynı hakikat zemini üzerinde konuşamaz hâle geldiğinde, yalnızca haber tartışmaları sertleşmez; arşiv, mahkeme, üniversite, müze, medya ve uzmanlık gibi anlam üretme kurumları da şüphe altında kalır.

Bu yazının temel tezi şu: Yeni kabile çağı, bilgiye erişemediğimiz için değil, eriştiğimiz bilgiye güvenmediğimiz için büyüyor. İnsanlar bilgisiz kaldığı için değil; çoğu zaman kendi grubunun onaylamadığı bilgiyi baştan reddettiği için ortak gerçeklikten kopuyor. Bu da güvenin çöküşü meselesini basit bir dezenformasyon probleminden çıkarıp daha derin bir kültürel yarılmaya dönüştürüyor.

Güvenin Çöküşü Neden Hakikat Krizidir?

Eski kamusal düzen, insanların her konuda aynı düşünmesine değil, farklı düşünceler bile bazı temel olgular üzerinde tartışabileceklerine dayanıyordu. Gazete, mahkeme, üniversite, müze, arşiv, ansiklopedi ve kamusal yayıncılık gibi kurumlar yalnızca bilgi üretmiyor; aynı zamanda neyin güvenilir kabul edileceğine dair toplumsal bir eşik oluşturuyordu. Bu eşik hiçbir zaman kusursuz değildi. İktidar ilişkileri, sınıfsal körlükler, ideolojik tercihler ve temsil adaletsizlikleri her dönemde vardı. Fakat buna rağmen hakikatin üretildiği ve denetlendiği kurumlar belirli bir ağırlık taşıyordu.

Bugünün farkı, bu kurumların yalnızca eleştirilmesi değil; çoğu zaman baştan “taraf”, “satılmış”, “elit”, “operasyonel”, “manipülatif” ya da “halktan kopuk” sayılmasıdır. Eleştirel şüphe sağlıklıdır; fakat her bilgi kaynağının peşinen düşmanlaştırılması başka bir düzleme işaret eder. OECD’nin 2024 tarihli kamu güveni araştırması, 30 OECD ülkesinde insanların ulusal hükümetlere duyduğu güvenin kırılma eğilimini gösterir: Katılımcıların yüzde 39’u hükümetlerine yüksek ya da orta-yüksek düzeyde güven duyduğunu belirtirken, yüzde 44’ü düşük ya da hiç güven duymadığını ifade etmektedir.

Buradaki kritik nokta şudur: Güvenin çöküşü, insanların artık hiçbir şeye inanmadığı anlamına gelmez. Daha tehlikeli olan, insanların kendi kabilesinin onayladığı kaynaklara daha güçlü, dışarıdaki kaynaklara ise daha düşmanca inanmasıdır.

Aynı Olaya Bakıp Farklı Gerçekliklerde Yaşamak

Yeni kabile çağında insanlar aynı haberi okuyabilir, aynı videoyu izleyebilir, aynı istatistiği görebilir; fakat bunları aynı gerçekliğin parçası olarak yorumlamaz. Çünkü veri artık kendi başına ikna edici değildir. Verinin kim tarafından sunulduğu, hangi platformda yayıldığı, hangi grubun onu paylaştığı ve hangi duygusal çerçeveye geldiği, çoğu zaman verinin kendisi kadar belirleyici olur.

Ortak anlam kodları zayıfladığında, yalnızca haber tüketimi bozulmaz; hafıza, adalet, estetik, temsil ve kurum algısı da parçalanır. Bir toplumda arşive güven kalmadığında tarih tartışması kolayca komplo savaşına döner. Mahkemeye güven kalmadığında karar, hukuki gerekçe olarak değil siyasal pozisyon olarak okunur. Akademiye güven kalmadığında araştırma, delil değil “bir grubun anlatısı” sayılır.

MARJ NOTU

Güvensizlik boşlukta kalmaz; çoğu zaman yerini daha kapalı, daha duygusal ve daha az denetlenebilir bağlılıklara bırakır.

Yeni Kabile Çağında Aidiyet Bilgiden Neden Güçlü?

“Kabile” kelimesi burada ilkel ya da küçümseyici anlamda kullanılmıyor. Yeni kabile, modern bireyin belirsizlik karşısında sığındığı dijital aidiyet topluluğudur. Bu topluluk bazen siyasal bir çevredir, bazen yaşam tarzı grubudur, bazen hayran kitlesidir, bazen platform topluluğudur, bazen de belirli bir öfke etrafında kurulmuş gevşek ama etkili bir duygusal ağdır.

Yeni kabilelerin asıl gücü, üyelerine yalnızca fikir değil, güven duygusu vermesidir. İnsan kendi grubundan gelen bilgiyi daha kolay kabul eder; dışarıdan gelen bilgiyi ise çoğu zaman önce kimlik filtresinden geçirir. Böylece bilgi, doğruluğuna göre değil, aidiyetle uyumuna göre değer kazanır. Benedict Anderson’ın “hayali cemaatler” yaklaşımı bu noktada yeniden düşünölmeye değer: dijital çağda ortak hayal etme kapasitesi parçalanmış; herkes kendi algoritmik zaman çizelgesinde, kendi öfke ve doğrulama kaynaklarıyla çevrili küçük kamular içinde yaşamaya başlamıştır.

Algoritmalar Gerçeklik Mimarisi Kuruyor

Dijital platformların en önemli etkisi, insanlara yalnızca daha fazla içerik sunmaları değildir. Asıl etki, hangi içeriğin görünür, hangisinin önemsiz, hangisinin acil, hangisinin tartışmaya değer, hangisinin yok hükmünde olduğunu belirleyen yeni bir sıralama gücü kurmalarıdır. Bu nedenle algoritmalar, yalnızca teknik sistemler değil, kamusal hayatın görünürlük düzenini şekillendiren kültürel araçlardır.

Sorun yalnızca algoritmaların insanları “balonlara hapsedmesi” değildir. Bu açıklama tek başına fazla basittir. İnsanlar yalnızca algoritmalar yüzünden kutuplaşmaz; fakat algoritmalar zaten var olan aidiyet, öfke, statü arayışı ve güvensizlik eğilimlerini hızlandırabilir. Görünürlük dağıtımı değiştiğinde, toplumun neyi gerçek, neyi önemli ve neyi tartışmaya değer saydığı da değişir.

Medya Güveni ve Otorite Boşluğu

Güven krizinin en görünür alanlarından biri haber ekosistemidir. Dijital haber ekonomisinin hız, dikkat ve duygusal tepki üzerine kurulması, farklı ülkelerde benzer güven aşınmalarını besler. Bu boşlukta haber influencer’ları yükselir. Buradaki mesele “geleneksel medya iyidir, influencer kötüdür” kadar basit değildir. Geleneksel medya da hatalar yaptı; ticari baskılara, politik hizalanmalara, hız takıntısına ve yüzeysel içerik üretimine yenildiği alanlar var.

Ancak influencer ekonomisinin yapısal sorunu başka yerde durur: Güven, editoryal denetimden çok kişisel yakınlık hissine bağlanır. İzleyici çoğu zaman habere değil, kişiye güvenmeye başlar. Kişi de haber vermekten çok kendi topluluğuyla sürekli duygusal temas kurar. Yanlış bilgi her zaman cahillikten yayılmaz; bazen daha iyi

paketlendiği, daha güçlü aidiyet ürettiği ve daha fazla gelir getirdiği için yayılır.

Kurumlara Güvensizlik Neden Kültürel Bir Sorun?

Kurumlara güvensizlik genellikle kamu yönetimi, siyaset ya da hukuk meselesi gibi ele alınır. Oysa güven, kültürün en temel altyapılarından biridir. Bir müzenin koleksiyonuna, bir arşivin belgesine, bir üniversitenin araştırmasına, bir mahkemenin gerekçesine, bir gazetenin haber standardına, bir yayınevinin editoryal süzgecine güven kalmadığında toplum yalnızca kurum kaybetmez; ortak anlam üretme araçlarını da kaybeder.

Kültürel kurumlar açısından güvenin çöküşü, yalnızca prestij kaybı değildir; kolektif hafızanın, estetik yargının ve kamusal meşruiyetin taşıyıcı kolonlarının zayıflamasıdır.

Dezenformasyon Neden Yalnızca Yanlış Bilgi Değildir?

Yanlış bilgi tekil bir hata olabilir. Dezenformasyon ise güven altyapısını hedef alan bir iklim üretir. Bir yanlış haber düzeltilebilir; fakat sürekli yanlış bilgiye maruz kalan toplumda daha büyük bir sonuç doğar: İnsanlar doğru bilgiye de şüpheyle yaklaşmaya başlar. Bu yüzden dezenformasyonun en yıkıcı etkisi, her zaman belirli bir yalanın yayılması değildir; hakikatin kendisine duyulan güvenin aşınmasıdır.

Yapay zekâ destekli içerik üretimi, insan üretimi ile makine üretimi arasındaki ayrımı zorlaştırdıkça, görselin, sesin, belgenin ve görüntünün ikna gücü de zayıflar. Bir zamanlar “gördüğüne inanma” nispeten sağlam bir refleks gibi görünürdü; bugün görüntünün kendisi de tartışmalıdır.

Ortak Gerçeklik Yeniden Kurulabilir mi?

Ortak gerçekliği yeniden kurmak, herkesin aynı fikirde olması anlamına gelmez. Gerekli olan, farklı fikirlerin en azından denetlenebilir delil, açık yöntem ve asgari dürüstlük zemininde karşılaşabilmesidir. Bir toplumun gücü, herkesin aynı kanaate sahip olmasından değil, farklı kanaatlerin aynı gerçeklik üzerinde tartışabilmesinden gelir.

Bunun için kurumların kendi güven krizini ciddiye alması, dijital platformların kültürel aracı rolünün açıkça kabul edilmesi ve okurun kendi kabilesinin yanlışını görebilmesi gerekir. Gerçek yalnızca bulunması gereken bir şey değildir. Onu taşıyacak kurumlar, alışkanlıklar, diller ve etikler yıkıldığında, en doğru bilgi bile boşlukta kalır.

Web sürümü

<https://marjdergi.com/2026/04/24/guvenin-cokusu-yeni-kabile-cagi/>

Kaynakça

- Anderson, B. Imagined Communities.
- Gillespie, T. The relevance of algorithms.
- OECD. OECD survey on drivers of trust in public institutions: 2024 results.
- Pew Research Center. News influencers fact sheet.
- UNESCO. Guidelines for the governance of digital platforms.
- World Economic Forum. The Global Risks Report 2025.

TARİH / TOPLUM

Osmanlı Şehrinde Borç

İtibar, güven ve gündelik ekonominin kültürel mantığı.

Mehmet Yılmaz · Nisan 2026

Osmanlı şehrinde borç, yalnızca nakit açığını kapatan bir finansal araç değildi. Kadı sicilleri, para vakıfları, tereke kayıtları ve kredi ilişkileri; güvenin, itibarın ve toplumsal düzenin nasıl kurulduğunu gösteren canlı bir arşiv bırakır.

Osmanlı şehrinde borç, bugünün finans diliyle düşünülünce kolayca yanlış anlaşılır. Mesele yalnızca bir kişinin parasız kalıp borç istemesi değildir. Şehir ekonomisinin gündelik ritmi; veresiye alışverişten ticari sermayeye, kira ödemelerinden miras tasfiyesine kadar çok sayıda ilişkiyi kredi üzerinden yürütüyordu. Bu yüzden borç, kenarda duran istisnai bir hadise değil; şehir hayatının olağan işleyiş biçimlerinden biriydi.

Bu tabloyu yalnızca iktisat tarihi olarak okumak da yetersiz kalır. Çünkü borç ilişkileri, kimin güvenilir sayıldığını, kimin hukuki korumaya daha rahat eriştiğini ve hangi kurumların gündelik hayatı düzenlediğini gösterir. Osmanlı şehir kültürünü anlamak isteyen biri için kadı sicilleri, para vakıfları ve tereke kayıtları yalnızca belge değil; bir toplumun görünmez sinir sistemidir.

Borç Neden İstisna Değil, Altyapıydı?

Osmanlı ekonomisinde kredi kullanımı, hem kırsalda hem kentte geniş bir toplumsal tabana yayılmıştı. Nakit akışının sınırlı, bankacılık yapısının bugünkü anlamda gelişmemiş olduğu bir dünyada borç, ekonomik dolaşımın temel araçlarından biriydi. Esnaf üretim için sermaye buluyor, hanehalkı tüketim ve geçim açıklarını kapatıyor, tüccarlar ticari çevrimlerini sürdürüyor, vakıflar ise sermayelerini belirli hukukî formlar içinde işletiyordu.

Bu nedenle “borçlu olmak” her zaman yoksullukla özdeş değildi. Asıl fark, borcun hangi ağ içinde kurulduğunda ortaya çıkıyordu. Aynı miktarda para, bir kişi için geçici bir likidite aracı, bir başkası için uzun süreli bağımlılık ilişkisi anlamına gelebiliyordu. Osmanlı şehrinde borç, ekonomik kapasitenin kadar sosyal konumun da meselesiydi.

İtibar ve Güven Nasıl Ekonomik Değere Dönüşüyordu?

Bugün bankalar kredi verirken puanlama sistemleri, gelir tabloları ve merkezî veri akışları kullanır. Osmanlı şehrinde ise güven, büyük ölçüde kişinin çevresi içindeki tanınırlığı, ödeme alışkanlığı, ailesi, mesleği ve hukuk önünde görünürlüğü üzerinden kuruluyordu. Başka bir deyişle, ekonomik güven teknik bir veri değil, toplumsal bir itibar biçimiydi.

Kadı mahkemeleri, borç ikrarı, vekâlet, satış, alacak kaydı ve tasfiye gibi işlemlerde notarial bir işlev de görüyordu. Bir borcun kayda geçirilmesi, salt hukuki koruma değil, kamusal ciddiyet de ürettiyordu. Kişi, kendini yalnızca alacaklıya değil, şehir düzenine karşı da görünür kılıyordu. Dolayısıyla Osmanlı şehrinde borç, para kadar tanınma, kayıt ve itibara dayanıyordu.

Kredi Ağının Gerçek Aktörleri Kimlerdi?

MARJ NOTU

Borç, yalnızca ekonomik bir işlem değil; itibarın, kaydın ve toplumsal güvenin görünür hale geldiği şehir düzenidir.

Osmanlı gündelik ekonomisini yalnızca erkek Müslüman esnafın dar çerçevesi içinde anlatmak, eski tarih yazımının en zayıf alışkanlıklarından biridir. Oysa kadınlar mahkeme kayıtlarında mülk sahibi, alacaklı, borçlu, miras takipçisi ve sözleşme tarafı olarak görünür. Bu kayıtlar, kadınların ekonomik hayatta pasif figürler olmadığını; kredi ilişkilerinde hukuki ve fiili bir aktör olarak yer aldığını gösterir.

Gayrimüslim topluluklar da bu ağına dışına itilmiş marjinal unsurlar değildi. Ticaret, sarraflık, zanaat ve şehir finansı içinde önemli roller üstlenen bu gruplar, kredi ilişkilerinde hem kendi çevreleriyle hem daha geniş kentsel ağlarla bağlantı kuruyordu. Bir başka kritik aktör ise para vakıflarıydı. Para vakıfları yalnızca hayır dağıtan yapılar değildi; aynı zamanda sermayeyi belirli hukukî mekanizmalar içinde işletiyor, gelir üretiyor ve şehirdeki ekonomik dolaşıma müdahil oluyordu.

Borç Herkes İçin Aynı İmkânı mı Taşıyordu?

Hayır. Kredi ağının yaygın olması, onun eşitlikçi olduğu anlamına gelmez. Kimin daha rahat borç bulduğu, kimin daha düşük maliyetle krediye eriştiği ve kimin alacağını daha rahat tahsil ettiği; sınıf, servet, toplumsal çevre ve yerel güç dengeleriyle yakından ilgiliydi.

Borç, bir toplumsal termometre gibi çalışır. Kimin sıkıştığında destek bulduğu, kimin ise hukuki kayda rağmen kırılğan kaldığı borç ilişkilerinde ortaya çıkar. Osmanlı şehir düzeni, yalnızca pazarın değil; hiyerarşinin de düzeniydi. Borç, bu hiyerarşiyi bazen hafifletiyor, bazen de yeniden üretiyordu.

Ölüm, Miras ve Eksik Ödeme Neyi Gösteriyor?

Borç tarihinin en çarpıcı taraflarından biri, ilişkinin ölümle sona ermemesidir. Tereke kayıtları, vefat eden kişinin mal varlığını, alacaklarını, borçlarını ve bunların nasıl tasfiye edildiğini ortaya koyar. Bu kayıtlar sayesinde borcun yalnızca yaşayanlar arasında kurulan bir ekonomik bağ olmadığı; ölüm sonrasında da hukuki ve mali bir mesele olarak sürdüğü anlaşılır.

Pek çok durumda terekeler, eksik ödeme, yetmeyen mal varlığı ve alacaklılar arasında dağıtım sorunlarıyla karşılaşır. Bu durum, Osmanlı şehir hayatındaki ekonomik akışın yüzeydeki düzenine rağmen altta sürekli bir yetmezlik ve müzakere alanı bulunduğunu gösterir. Bir toplumun ölüm karşısındaki mali düzeni, onun yalnızca muhasebe mantığını değil, adalet ve toplumsal sorumluluk anlayışını da açığa çıkarır.

Dijital Arşivler Bu Tarihi Nasıl Yeniden Görünür Kılıyor?

Osmanlı şehrinde borç meselesi bugün daha geniş bir okur kitlesine ulaşabiliyorsa, bunun nedeni yalnızca yeni akademik yayınlar değildir. Aynı zamanda arşivlerin dijitalleşmesi, transkripsiyon projeleri ve araştırma altyapılarının erişilebilir hâle gelmesidir. İSAM'ın kadı sicilleri çalışmaları ve SALT Research gibi kurumların dijital koleksiyonları, geçmişte yalnızca uzmanların dar çevresine açık olan malzemeyi daha görünür kılıyor.

Dijital çağ, Osmanlı tarihini otomatik olarak daha demokratik kılmaz; ama hangi soruların sorulabileceğini genişletir. Borç ilişkilerini artık yalnızca iktisat tarihinin dar alanına değil, kültürel üretim ile ekonomik gerçeklik arasındaki gerilime de yerleştirebiliyoruz. Bu, geçmişte romantikleştirmeden yeniden düşünmek için güçlü bir imkândır.

Sonuç: Borç Bir Finans Tekniği Değil, Şehir Düzenidir

Osmanlı şehrinde borç, yalnızca paraya erişim sorunu değildir. İtibarın, hukukun, kurumların ve sınıf ilişkilerinin nasıl çalıştığını gösteren temel bir toplumsal biçimdir. Bir kişi borç aldığı anda yalnızca ekonomik bir işleme girmiyor; aynı zamanda belirli bir güven ağının içine yazılıyor, belirli bir hukuk düzeni içinde görünür hâle geliyor ve belirli bir toplumsal hiyerarşiyle temas ediyordu.

Bugüne bakarken de en keskin ders budur: borç biçimleri değişir, kayıt teknolojileri yenilenir, kurumlar farklılaşır; ama ekonomik hayatın toplumsal dağılımı aynı soruyu açık bırakır. Kim daha kolay güvenir, kime daha kolay güvenilir ve bunun bedelini kim öder? Osmanlı şehrinde bugüne uzanan çizgi, tam burada sertleşir.

Web sürümü

<https://marjdergi.com/2026/04/22/osmanli-sehrinde-borc/>

Kaynakça

- Şevket Pamuk. Changes in Factor Markets in the Ottoman Empire, 1500-1800.
- Yonca Köksal. Osmanlı Şehir Tarihleri Açısından Şer'iyeye Sicillerinin Kullanımı.
- Jon E. Mandaville. Usurious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire.
- İSAM İstanbul Kadı Sicilleri Projesi.
- SALT Research dijital arşivleri.

TEKNOLOJİ

Agentic AI Dönemi Başladı mı?

7 işaretle araçtan aktöre dönüşen yapay zekâ.

Mehmet Yılmaz · Nisan 2026

Agentic AI artık yalnızca metin üreten modelleri değil; hedef yorumlayan, araç kullanan, adım planlayan ve belirli görevleri yarı özerk biçimde yürüten sistemleri anlatıyor. Asıl mesele, yapay zekânın daha etkileyici konuşması değil; daha fazla işlem yapabilmesi.

Agentic AI Denince Tam Olarak Neden Söz Ediyoruz?

Agentic AI son bir yılın en hızlı şişen teknoloji terimlerinden biri. Ama kavramın merkezinde daha iyi konuşan modeller değil, daha fazla işlem yapabilen sistemler var. Bir dil modeli tek başına ajan değildir; hedef yorumlayan, adım planlayan, dış araçlara erişen, ara sonuçları belleğinde tutan ve gerektiğinde bir sonraki hamlesini buna göre değiştiren yapılar agent davranışına yaklaşır. Bugün sahadaki asıl değişim, yapay zekânın yalnızca yanıt üretmesi değil; sınırlı da olsa eylem üretmeye başlamasıdır.

Bu ayrım önemlidir; çünkü pazarda “agent” diye sunulan ürünlerin önemli bir bölümü gerçekte iyi paketlenmiş iş akışından ibarettir. Kullanıcının komutunu alıp tek bir API çağrısı yapan her sistem aktör değildir. Aktörlük, sınırlı da olsa özerklik, durum takibi ve araçlar arasında seçim yapabilme kapasitesi gerektirir. Buradaki eşik, sohbetten eyleme geçiştir.

Model Context Protocol gibi yaklaşımların yükselişi de bu yüzden tesadüf değil. Sektör artık “prompta biraz daha iyi cümle yazalım” evresinden “modele nasıl standart eller ve gözler verelim” evresine geçmiş durumda. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şu: Agentic AI, tek başına daha zeki bir model anlamına gelmiyor. Daha geniş yetenek alanına sahip, dış dünyayla daha yoğun temas kuran ve bu yüzden daha fazla risk taşıyan sistemler anlamına geliyor.

Agentic AI İçin Gerçek Kırılma Nerede Başladı?

Gerçek kırılma, modellerin yalnızca içerik üretmesi değil; araç kullanması, dosya okuması, arama yapması, arayüzlerle çalışması ve çok adımlı görevleri takip etmesiyle başladı. Bugün büyük teknoloji şirketlerinin sunduğu yeni araçlar, Agentic AI kavramının yalnızca bir pazarlama etiketi olmadığını gösteriyor. Ancak bu noktada yapılan en büyük hata, altyapı olgunlaşıyor diye özerkliğin de aynı hızla olgunlaştığını sanmak.

Aslında gördüğümüz şey tam özerk dijital çalışanların doğuşu değil. Gördüğümüz şey, sınırlandırılmış alanlarda belirli görevleri daha etkili biçimde üstlenebilen yarı özerk sistemlerin ortaya çıkışı. Kısa, iyi tanımlanmış ve ölçülebilir görevlerde bu sistemler ciddi verim artışı sağlayabiliyor. Fakat görev uzadıkça, bağlam karmaşıklaştıkça ve hata maliyeti büyüdükçe kırılma çok daha görünür hale geliyor.

Burada kritik olan, sistemin araç çağırabilmesi ile iş bitirebilmesi arasındaki farktır. Araç kullanımının varlığı, denetlenebilir başarıyı otomatik olarak garanti etmez. Bu yüzden Agentic AI tartışmasını yetenek gösterileri üzerinden değil; görev tamamlama disiplini, hata yönetimi ve geri alma kapasitesi üzerinden okumak daha doğru olur.

Neden Herkes Agentic AI Konuşuyor?

MARJ NOTU

Agentic AI'nın asıl önemi daha etkileyici konuşmasında değil; kurumların çalışma biçimini, arayüzleri, güvenlik mimarisini ve kullanıcı beklentilerini aynı anda etkilemesinde yatıyor.

Bunun ilk nedeni arayüz değişimi. Copilot mantığı kullanıcıya öneri veren bir yardımcıya dayanıyordu. Agent mantığı ise kullanıcı adına adım atan, bilgi toplayan, araç seçen ve süreci ilerleten bir yazılım katmanı vaat ediyor. Teknoloji şirketlerinin bu dili tercih etmesi tesadüf değil; çünkü burada yalnızca yeni bir ürün sınıfı değil, yeni bir kullanım modeli doğuyor.

İkinci neden kurumsal verimlilik baskısı. Şirketler artık yalnızca içerik üreten sistemler değil, operasyonel yükü azaltabilecek sistemler arıyor. Müşteri hizmetleri, iç araştırma, doküman işleme, raporlama, yazılım geliştirme ve ofis otomasyonu gibi alanlarda Agentic AI teorik olarak çok daha yüksek getiri sunuyor. Fakat teori ile pratik arasında hâlâ ciddi bir mesafe var. Çoğu kurum için asıl mesele modeli satın almak değil; onu güvenli, ölçülebilir ve denetlenebilir biçimde iş akışına yerleştirmek.

Bu yüzden mesele artık yalnızca “hangi model daha güçlü?” sorusu değil. Asıl soru, hangi kurumun agent davranışını süreç tasarımı, yetki sınırı ve insan gözetimi ile birlikte kurgulayabildiği. Bu açıdan bakınca kurumsal yapay zekâ politikası teknik bir ek belge değil; ürünün gerçek çalışma şartıdır.

Hype ile Sınırın Başladığı Yer Neresi?

Agentic AI etrafındaki en büyük gürültü, her araç kullanan sistemi özerk ajan gibi sunmaktan kaynaklanıyor. Oysa burada birkaç sert ayırım yapmak gerekiyor. Bir sistemin araç çağırması, onun güvenilir biçimde plan yapabildiği anlamına gelmez. Uzun görevlerde tutarlılık göstermesi, hata yaptığında kendini düzeltebilmesi ve eylemlerinin sonuçlarını anlamlı biçimde izleyebilmesi gerekir.

Bugün Agentic AI'nın gerçekten güçlü olduğu alanlar sınırlı ama önemlidir: belirli prosedürleri takip eden görevler, kuralları net iş akışları, tekrar eden ofis işleri, kontrollü veri erişimi, sınırlı arayüz kullanımı ve kısa ufuklu çok adımlı süreçler. Zayıf olduğu alanlar da aynı derecede nettir: yüksek belirsizlik içeren kararlar, uzun zaman ufuklu görevler, değişken bağlamlar, hassas veriyle çalışan karmaşık işlemler ve insan sezgisinin kritik olduğu durumlar.

Bu yüzden “agentic çağ başladı” cümlesi yarım doğrudur. Evet, yeni bir evreye girdik. Ama bu evre, popüler söylemin anlattığı gibi sınırsız özerklik çağı değil. Bu daha çok, kontrollü özerklik ile yoğun denetimin aynı anda büyüdüğü bir geçiş dönemi. Bu ayrımı görmeden yapılan her yorum ya abartılı bir gelecek satışı olur ya da sahadaki gerçek ilerlemeyi küçümser.

Agentic AI'nın Görünmeyen Maliyeti Nedir?

Yapay zekâ tartışmalarında çoğu zaman yalnızca model performansı öne çıkarılıyor. Oysa Agentic AI'nın gerçek maliyeti çok daha geniş bir çerçevede ortaya çıkıyor. İlk mesele enerji. Araç kullanan, çok adımlı görev yürüten ve sürekli dış sistemlerle etkileşen yapılar, basit sohbet kullanımına göre daha yüksek işlem yükü üretiyor. Bu da veri merkezi kapasitesi, elektrik tüketimi, soğutma altyapısı ve çip talebi üzerinde doğrudan baskı kuruyor.

İkinci mesele güvenlik. Klasik bir chatbot yanlış yanıt verdiğinde sorun çoğu zaman bilgi kalitesiyle sınırlı kalır. Agentic sistem yanlış eylem ürettiğinde ise sorun büyür. Yanlış kişiye e-posta gönderebilir, yanlış veri çekebilir, hatalı bir işlem başlatabilir, arayüzde istemediğin bir adımı uygulayabilir. Bu yüzden prompt injection, yetki aşımı, güvensiz çıktı işleme, veri sızıntısı ve tedarik zinciri açıkları Agentic AI'da çok daha kritik hale geliyor.

Üçüncü mesele regülasyon. Yapay zekâ sistemleri iş süreçlerine daha fazla entegre oldukça, bunlar yalnızca teknoloji ürünü olmaktan çıkıp yönetim konusu haline geliyor. AI Act gibi düzenleyici çerçeveler, özellikle risk sınıflandırması, şeffaflık, insan gözetimi ve kurumsal sorumluluk başlıklarını daha görünür hale getirdi. Kısacası Agentic AI meselesi yalnızca mühendislik sorunu değil; aynı zamanda hukuk, uyum ve kurum tasarımı sorunu.

Agentic AI İş Gücünü ve Kullanıcı Deneyimini Nasıl Değiştiriyor?

Buradaki değişim çoğu zaman iki uç anlatı arasında sıkışıyor. Bir tarafta “her şey otomatikleşecek” diyenler var. Diğer tarafta bunun yalnızca pazarlama köpüğü olduğunu savunanlar. Gerçek ise bu iki anlatının ortasında. Agentic AI sistemleri kısa vadede bütün meslekleri ortadan kaldırmıyor; ama işlerin parçalanma biçimini değiştiriyor.

Özellikle giriş seviyesi, tekrar eden, ölçülebilir ve dijital ortamda tanımlanabilir görevler daha hızlı dönüşüyor. Buna karşılık gözetim, doğrulama, koordinasyon, karar denetimi ve istisna yönetimi gibi rollerin değeri artıyor. Kullanıcı deneyimi tarafında da benzer bir kayma var. İnsanlar artık yalnızca soran kullanıcı olmak istemiyor; bazı işleri sistemin doğrudan üstlenmesini bekliyor. Bu beklenti arttıkça arayüzler de sohbet ekranından operasyon ekranına dönüşüyor.

Fakat burada önemli bir sınır var: kullanıcı rahatladıkça sistemin sorumluluk yükü artıyor, ama hukuki ve kurumsal sorumluluk hâlâ büyük ölçüde insanda kalıyor. Yani Agentic AI, deneyimi sadeleştirirken hesap verebilirliği karmaşıklaştırıyor. İşte tam bu nedenle “yardımcı yazılım” ile “yarı özerk aktör” arasında çizilen sınır, yalnızca teknik değil aynı zamanda idari bir sınır.

Sonuç: Agentic AI Dönemi Başladı, Ama Sanıldığı Biçimde Değil

Agentic AI dönemi başladı. Fakat başlayan şey, tam özerk dijital çalışanlar çağı değil. Başlayan şey; araç kullanan, hedef takip eden, işlem yapabilen, ancak hâlâ sınırlandırılması, izlenmesi ve denetlenmesi gereken yarı özerk sistemlerin yükselişi. Bugünün gerçek kırılması, yapay zekânın yalnızca yanıt veren bir katman olmaktan çıkıp iş yapan bir katmana yaklaşmasıdır.

Bu dönüşümü küçümsemek de hata olur, devrim diye satmak da. Çünkü Agentic AI’ın asıl önemi, daha etkileyici konuşmasında değil; kurumların çalışma biçimini, arayüzleri, güvenlik mimarisini, enerji talebini ve kullanıcı beklentilerini aynı anda etkilemesinde yatıyor. Soru artık “yapay zekâ ne yazabiliyor?” değil. Soru, “yapay zekâ neyi ne kadar güvenli biçimde yapabiliyor?” haline geldi. Önümüzdeki dönemin asıl ayrımı da burada oluşacak.

Web sürümü

<https://marjdergi.com/2026/04/21/agentic-ai/>

Kaynakça

- Model Context Protocol.
- European Commission. AI regulatory framework.
- NIST. AI Risk Management Framework.

TOPLUM

Yalnız Yaşamak: Şehirde Sıkışmak

Hane, yaşlanma, bakım, güven ve konut baskısı ekseninde yeni yalnızlık rejimi.

Mehmet Yılmaz · Nisan 2026

Yalnız yaşamak, modern şehirde yalnızca bireysel tercih değil; yaşlanma, konut maliyeti, güven, bakım, dijital hayat ve kamusal destek eksikliğiyle birlikte okunması gereken toplumsal bir dönüşümdür. Bir kişinin tek başına evde yaşaması, ilk bakışta özel hayat meselesi gibi görünebilir; fakat tek kişilik hanelerin artışı, yaşlı nüfusun büyümesi ve şehir hayatının daha pahalı, daha hızlı ve daha güvensiz hale gelmesi bu tabloyu bireysel psikolojinin sınırlarından çıkarır.

Bugün yalnızlık üzerine yapılan birçok tartışma fazla kolay bir teşhise yaslanıyor: insanlar bencilleşti, aile çözüldü, teknoloji ilişkileri bozdu, şehir hayatı insanı yuttu. Bu cümlelerin her birinde kısmi bir gerçek payı olabilir; fakat hiçbiri tek başına yeterli değildir. Çünkü mesele yalnızca insanların birbirinden uzaklaşması değildir. Asıl mesele, modern toplumun bireyi daha bağımsız yaşamaya iterken ona bu bağımsızlığı sürdürecektir sosyal, ekonomik ve kurumsal zemini yeterince sunamamasıdır.

Yalnız Yaşamak Neden Yeni Bir Toplumsal Göstergedir?

Yalnız yaşamak, geçmişte çoğu zaman istisnai bir durum olarak görülürdü. Dul kalmak, ailesinden ayrılmak, başka şehirde çalışmak veya eğitim için evden çıkmak gibi sınırlı nedenlerle açıklanırdı. Bugün ise tek başına yaşamak daha yaygın, daha görünür ve daha karmaşık bir hane biçimi haline geldi. Bu değişim yalnızca evlerin içinde değil; kent planlamasında, tüketim alışkanlıklarında, bakım ilişkilerinde, emek piyasasında ve kuşaklar arası ilişkilerde de etkisini gösteriyor.

Tek başına yaşamak her zaman yalnız hissetmek anlamına gelmez. Güçlü arkadaşlıkları, ailesiyle düzenli ilişkisi, komşuluk bağı ve topluluk aidiyeti olan biri tek başına yaşayabilir ama sosyal olarak yalnız olmayabilir. Buna karşılık kalabalık bir evde yaşayan biri, karar alma gücü zayıfsa, destek görmüyorsa veya ilişkileri güven üretmiyorsa derin bir yalnızlık yaşayabilir.

1. Hane Küçülüyor: Aile Yapısı Değişirken Destek Ağı da Daralıyor

Yalnız yaşamak konusunu anlamak için önce haneye bakmak gerekir. Hane, yalnızca aynı çatı altında yaşayan insanların toplamı değildir; bakımın, gelirin, gündelik emeğin, güvenliğin ve kriz anındaki desteğin paylaşıldığı temel sosyal birimdir. Hane küçüldüğünde bu işlevlerin önemli bir kısmı bireyin üzerine kalır. Fatura, kira, alışveriş, hastalık, ev içi emek, yaşlılık ve acil durumlar artık daha az kişi tarafından taşınır.

Tek kişilik hane, gelir düzeyi yüksek biri için mahremiyet, sessizlik ve kişisel alan anlamına gelebilir. Fakat düşük gelirli biri için aynı durum, bütün ekonomik yükün tek kişinin omzuna binmesi demektir. Bu ayrım önemlidir; çünkü yalnız yaşamak sınıfsal olarak eşit bir deneyim değildir.

2. Yaşlanma Yalnız Yaşamı Daha Kritik Hale Getiriyor

Yaşlılık, yalnız yaşamak meselesini çok daha sert bir düzleme taşır. Genç bir birey için tek başına yaşamak geçici bir dönem, kariyer tercihi ya da kişisel bağımsızlık olabilir. Yaşlı biri içinse aynı durum sağlık hizmetine erişim, bakım desteği, güvenlik, ulaşım, dijital işlemler, düzenli kontrol ve acil durumda yardım çağırabilme meselesidir.

MARJ NOTU

Yalnız yaşamak ahlaki panik konusu değil, kurumsal kapasite testidir.

Yaşlı bir kişinin yalnız yaşaması, her gün küçük ama sürekli risklerle karşılaşması anlamına gelebilir. Merdiven çıkmak, market poşeti taşımak, e-devlet işlemi yapmak, hastane randevusu almak, ilaç takibini sürdürmek veya ev içindeki basit bir arızayı çözmek genç biri için sıradan işlerdir; yaşlı birey için ise destek yoksa ağırlaşan bir gündelik hayat yüküne dönüşebilir.

3. Şehirde Sıkışmak: Kalabalık Yakınlığı, Sosyal Uzaklığı Gizliyor

Şehir hayatı insanı otomatik olarak yalnızlaştırır; fakat temas kurmanın maliyetini artırabilir. Büyükşehirde insanlar birbirine fiziksel olarak çok yakındır. Aynı apartmanda, aynı otobüste, aynı metro hattında, aynı iş merkezinde yüzlerce insan yan yana gelir. Fakat bu fiziksel yakınlık çoğu zaman güvenilir ilişkiye dönüşmez. Kalabalık, sosyal bağ üretmediğinde yalnızlığı gizleyen bir perdeye dönüşür.

Şehirde yalnızlık genellikle “kimsem yok” cümlesinden önce başka cümlelerle görünür: vaktim yok, güvenemiyorum, taşınacağım zaten, kimseyi rahatsız etmek istemiyorum, komşuyla mesafe iyidir, işten sonra halim kalmıyor. Bu cümleler bireysel soğukluk değil, kentsel yaşamın davranış kalıplarıdır.

4. Güven Zayıfladığında Yalnızlık Derinleşir

Yalnızlık tartışmalarında güven çoğu zaman ihmal edilir. Oysa sosyal bağın temelinde güven vardır. İnsanların birbirinden yardım istemesi, komşusunun kapısını çalması, bir topluluğa katılması, yaşadığı çevrede görünür olması veya yeni ilişkilere açık davranması için asgari güven zemini gerekir. Bu zemin zayıfladığında insanlar daha kapalı, daha tedbirli ve daha yalnız yaşar.

Güven kaybı yalnız yaşayan birey için iki sonuç üretir. İlk olarak yardım istemek zorlaşır. İkinci olarak yeni ilişkilere başlama eşiği yükselir. Böylece yalnızlık, sadece sosyal çevrenin daralmasından değil, ilişki kurmanın riskli görünmesinden beslenir.

5. Dijital Temas Sosyal Desteğin Yerini Tam Tutmuyor

Dijital iletişim, yalnızlığı hem hafifletebilir hem de görünmez hale getirebilir. Mesajlaşmak, görüntülü konuşmak, sosyal medyada görünür olmak ve çevrimiçi topluluklara katılmak özellikle uzak aile ilişkilerinde, göç deneyiminde, hastalık dönemlerinde ve yoğun çalışma koşullarında önemli bir destek sağlayabilir. Fakat dijital temas, her zaman gerçek sosyal destek anlamına gelmez.

Buradaki temel ayrım temas ile destek arasındadır. Bir kişinin mesajlaşabileceği çok insan olabilir; fakat hastalandığında arayabileceği, hastaneye eşlik edecek, evine uğrayacak, işsiz kaldığında yanında duracak güvenilir bir çevresi olmayabilir. Sosyal medya görünürlüğü, çoğu zaman sosyal dayanışma yanılsaması üretir.

6. Gençler İçin Yalnız Yaşamak: Özgürlük ile Ekonomik Baskı Arasında

Genç kuşaklar için yalnız yaşamak çoğu zaman bağımsızlık arzusuyla ekonomik gerçeklik arasındaki gerilimde şekillenir. Üniversite, iş, staj, kariyer ve kişisel alan ihtiyacı gençleri aile evinden ayrılmaya yönlendirebilir. Fakat kira, depozito, ulaşım, gıda, fatura ve iş güvencesizliği bu arzuyu geciktirir ya da imkânsız hale getirir.

Genç için yalnız yaşamak bazen gelişim alanıdır; kendi düzenini kurmak, karar almak, sorumluluk taşımak ve mahremiyet kazanmak anlamına gelir. Fakat bu deneyim sürekli ekonomik stres altında yaşanıyorsa, özgürlük

hissi yerini yorgunluğa bırakır. Bağımsızlık, yalnızca evden ayrılmak değil; sürdürülebilir bir hayat kurabilmektir.

7. Yeni Toplumsal Düzen: Bağımsızlık Var, Destek Zayıf

Modern toplum bireye bağımsızlık vaat ediyor; fakat bu bağımsızlığın taşıyıcı kurumlarını aynı hızla kurmuyor. Tek kişilik haneler artıyorsa, sosyal hizmetler buna göre yeniden düşünülmelidir. Yaşlı nüfus büyüyorsa, şehirler yaş dostu hale getirilmelidir. Konut maliyetleri yükseliyorsa, yalnız yaşayanların ekonomik kırılganlığı dikkate alınmalıdır.

Yalnız yaşamak bu nedenle ahlaki panik konusu değil, kurumsal kapasite testidir. Asıl mesele, değişen yaşam biçimlerine uygun dayanışma biçimlerinin kurulup kurulmadığıdır. Bir toplum, bireyden sürekli dayanıklılık bekleyip ona güvenilir bağlar, erişilebilir hizmetler ve insanca şehirler sunmuyorsa yalnızlığı kendisi üretir.

Sonuç: Yalnızlık Değil, Bağ Kurma Rejimi Değişiyor

Yalnız yaşamak, modern toplumun en yanlış okunan göstergelerinden biridir. Onu yalnızca bireysel tercih, psikolojik sorun ya da kültürel çözülme diye görmek kolaydır; fakat yetersizdir. Daha doğru okuma, yalnız yaşamın hane yapısı, yaşlanma, şehir, güven, dijitalleşme, sınıf ve bakım rejimiyle birlikte şekillendiğini kabul eder.

Doğru soru “insanlar neden yalnız?” değildir. Daha keskin soru şudur: Modern toplum neden güvenilir bağ üretmekte zorlanıyor? Cevap, bireyi suçlamakta değil; konutu, bakımı, şehri, dijital hayatı ve toplumsal güveni birlikte düşünmekte aranmalıdır.

Web sürümü

<https://marjdergi.com/2026/04/24/yalniz-yasamak-sehirde-sikismak/>

Kaynakça

- TÜİK. Aile İstatistikleri ve Hanehalkı Verileri.
- TÜİK. İstatistiklerle Yaşlılar 2024.
- Eurostat. Household Composition Statistics.
- World Health Organization. Social Isolation and Loneliness.
- OECD. Social Connections and Loneliness in OECD Countries.
- United Nations. World Urbanization Prospects.

MARJ OKUMA HATTI

Beş Yazı, Tek Gerilim

Bu sayının beş metni ayrı gündemlere değil, aynı kırılğan çağın farklı yüzlerine bakıyor.

MARJ · Nisan 2026

Bu ilk sayı, okura yalnızca farklı kategorilerden seçilmiş yazılar sunmaz; aynı zamanda bu yazılar arasında kurulabilecek düşünsel bağlantıları da görünür kılar. Kültürel üretim, güven krizi, şehir hayatı, tarihsel ekonomi ve yapay zekâ tartışmaları birbirinden kopuk alanlar değildir.

AI çağında kültürel üretim yazısı, yaratıcı emeğin veri ve platform altyapıları içinde nasıl değersizleştiğini tartışır. Güvenin çöküşü yazısı, aynı hakikat zeminini kaybetmiş toplumlarda kamusal konuşmanın nasıl kabile reflekslerine dönüştüğünü gösterir. Osmanlı şehrinde borç metni, güvenin yalnızca modern kurumların değil, tarihsel şehir ekonomilerinin de merkezi meselesi olduğunu hatırlatır. Agentic AI yazısı, yapay zekânın araç olmaktan işlem yapan yarı özerk sisteme dönüşmesini tartışırken; yalnız yaşamak yazısı, modern şehirde bireysel görünen yalnızlığın aslında hane, bakım, konut ve güven rejimleriyle kurulduğunu gösterir.

Bu nedenle sayıdaki metinler hızlı tüketilecek gündem notları olarak değil; tekrar dönülerek okunabilecek, birbirini tamamlayan ve MARJ'ın yayın karakterini kuran parçalar olarak düşünülmelidir. Kültür hafızayı ve üretimi; toplum kurumları ve gündelik ilişkileri; teknoloji altyapıyı ve dönüşüm baskısını; fikir ise bütün bu alanları kavramsal bir dikkatle yeniden düşünme imkânını taşır.

YAYIN NOTU

MARJ Sayı 1 — Nisan 2026

Bu sayı, MARJ'ın çevrim içi süreli dijital yayın düzeni içinde hazırlanmıştır. Sayı yapısı; künye, yayın ilkeleri ve kategori düzeniyle birlikte okunmalıdır. MARJ, yayımladığı metinleri sayı düzeni içinde bir araya getirerek hem okura daha düzenli bir erişim imkânı sunmayı hem de derginin zaman içindeki editoryal yönelimini görünür kılmayı amaçlar.

Bu dijital nüsha, web yazılarındaki paylaşım blokları, abone formları, popüler yayın önerileri ve sayfa dışı navigasyon unsurlarından arındırılmıştır. Metinler dergi formuna uygun biçimde yeniden dizilmiş; içindekiler ve SSS gibi web kullanımına ait parçalar dosya bütünlüğünü bozmayacak şekilde çıkarılmıştır.

Yayın adı	MARJ
Sayı	1
Yayın dönemi	Nisan 2026
Yayın türü	Online süreli dijital dergi
Yayın dili	Türkçe
Web	marjdergi.com

MARJ

SAYI 1 · NİSAN 2026

**Düşüncüyü hızdan, kültürü tüketimden,
yayını geçicilikten ayırmak için.**

BU SAYININ OKUMA HATTI

- Kültürel üretimin değer kaybı
- Toplumsal güvenin çözülmesi
- Şehir ekonomisinde borç ve itibar
- Araçtan aktöre dönüşen yapay zekâ
- Modern şehirde yalnız yaşamak

Kültür · Fikir · Teknoloji · Toplum

[marjdergi.com](#)

X: @Marjdergisi